

Серьогіна Світлана Георгіївна,
Директор Науково-дослідного інституту
державного будівництва та місцевого
самоврядування Національної академії
правових наук України, доктор юридичних
наук, професор

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ООН ЩОДО ДОТРИМАННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ЗА МІЖНАРОДНИМИ ПРИПИСАМИ

Міжнародний захист прав людини – це сукупність загальновизнаних та спеціальних правил та норм, що регламентують права та свободи людини, її обов'язки перед своєю державою, а також обов'язки держави перед своїми громадянами. Крім того, ця галузь регулює правила поведінки держав та їхню співпрацю у сфері захисту прав і свобод людини та громадянина. Захист права і свободи людини і громадянина підпорядкована єдиному принципу, сутність якого зводиться до правової природи зазначених норм. Відповідно забезпечується такий захист системою правових установ, інститутів, принципів, гарантій. У системі правового захисту провідне та визначальне місце займає, безумовно, судовий захист. Існують універсальні та регіональні системи захисту прав людини. Органи ООН належать до універсальної системи, на регіональному рівні існують Європейський суд з прав людини, Міжамериканський суд з прав людини, Африканський суд з прав людини та народів та тимчасові трибунали.

Варто наголосити на тому, що досліджуване питання є надзвичайно істотним зобов'язанням у контексті кожної демократичної держави на сучасному етапі свого існування. Відповідне положення є об'єктивним свідченням ст. 3 Конституції України: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [1]. Зазначена концепція (модель) захисту повною мірою розкривається у Загальній декларації прав людини, проголошеної Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р. Та в низці інших нормативно-правових актів міжнародного значення, зокрема, в Конвенції «Про захист прав людини і основних свобод» від 4 листопада 1950 р. і в цілому ряді інших документів. Провідне значення щодо досліджуваного питання відводиться діяльності міжнародних (універсальних) органів та інституцій.

На міжнародному рівні права людини забезпечуються з одного боку самими державами за допомогою децентралізованих або двосторонніх механізмів, таких як діалоги з прав людини або економічні санкції. З іншого, існують централізовані механізми реалізації. При цьому слід відрізнити договірні від позадоговірних, а

універсальні – від регіональних механізмів забезпечення.

Слід наголосити на тому, що суспільство, враховуючи ретроспективний аналіз по проблематиці окресленого питання, характеризується багатостраждальним досвідом, поступово «фільтруючи» свавілля державного апарату, розповсюджуючи засаду рівноправності на необмежене коло осіб та взаємовідносин один з одним. Досить часто аспект боротьби за певні блага, зокрема, права людини, за поліпшення та розширення переліку останніх ставав прискорювачем повномасштабних трансформацій у політико-правовому та соціальному житті конкретної держави, призводив до переосмислення значення міжособистісних відносин у двохсторонньому зв'язку суспільства з державою [2].

Міжнародна спільнота почала звертати увагу на питання захисту прав людини на початку ХХ ст. У Лізі Націй, створеній після закінчення Першої світової війни, було здійснено спроби розробки міжнародної правової основи захисту меншин, а також створення міжнародних механізмів спостереження. Звірства, здійснені під час Другої світової війни, змусили міжнародне співтовариство вжити заходів для того, щоб такі злочини ніколи не повторювалися і стали підставою для початку роботи над створенням міжнародної системи захисту прав людини, яка має обов'язкову силу.

Основоположне значення у контексті досліджуваного питання справляє ООН, яка є універсальною (глобальною) міжнародною організацією, основоположною метою функціонування якої виступає підтримка та удосконалення міжнародної безпеки, забезпечення миру та поліпшення співробітництва серед держав. У контексті інституційного механізму ООН знаходяться чітко регламентовані інститути та установи, що здійснюють функціональні обов'язки щодо захисту прав та свобод людини. Під егідою ООН були задекларовані та успішно впроваджені визначні нормативно-правові акти міжнародного значення щодо досліджуваного питання, які закріпили міжнародні стандарти щодо даного питання. Інституційний універсальний механізм системи захисту відповідного питання є динамічною складовою, знаходиться в безперервному розвитку, про що свідчить створення нових інституцій у цій системі. Наприклад, в системі ООН згідно з рішенням Всесвітньої конференції з прав людини 1993 р. для зміцнення механізму ООН у галузі прав людини було створено посаду Верховного Комісара ООН з прав людини, який розпочав свою роботу в 1994 р. Як зазначалось в Підсумковому документі Конференції, держави, створюючи за власним волевиявленням пост вищого, міжнародного, незалежного від них захисника прав людини, надали йому повноваження обстоювати моральні потреби та діяти від імені людства. До повноважень Верховного Комісара, зокрема, входять: координація діяльності всієї системи прав людини ООН; розвиток і вдосконалення механізмів захисту прав людини; дії, спрямовані на ефективне та всебічне застосування системи норм, які

встановлюють і захищають міжнародні стандарти прав людини; розслідування найбільш серйозних порушень прав людини тощо [4].

ООН має найбільш розроблений міжнародний контрольний механізм. У статуті ООН закріплено правову базу для формування та розвитку інституту міжнародного захисту прав людини. Механізм міжнародного контролю ООН включає як головні (статутні) органи, так і допоміжні (позастатутні) спеціально створені щодо реалізації контролю над дотриманням державами правами людини. Органи ООН з прав людини сприяють ранньому попередженню та запобіганню конфліктам, а також докладають зусиль щодо усунення корінних причин конфліктів. Ряд місій ООН з підтримки миру має у своєму складі компонент прав людини. Загалом заходи ООН у галузі прав людини здійснюються нині на місцях у приблизно 30 країнах та територіях. Вони допомагають зміцнити національний потенціал правозахисної діяльності у законодавчій, адміністративній та освітній сферах, передбачають розслідування повідомлень про порушення та полегшують урядам вжиття заходів щодо виправлення становища за відповідних обставин.

Заохочення поваги до прав людини займає все більш помітне місце у зусиллях ООН щодо сприяння розвитку. Зокрема, здійснення права на розвиток розглядається як один із елементів динамічного процесу, який поєднує у собі здійснення громадянських, культурних, економічних, політичних та соціальних прав та сприяє підвищенню добробуту всіх членів суспільства. Ключем до реалізації права на розвиток є викорінення злиднів – це одна з основних цілей ООН.

Головною юридичною підставою діяльності Комітету ООН з прав людини є Міжнародний Пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р., прийнятий Резолюцією ГА ООН № 2200 (XXI). Частина IV цього документа (ст.ст. 28–45) присвячена створенню Комітету ООН з прав людини та визначенню основних засад його функціонування. Зокрема, саме ст. 28 МПГПП проголошує створення Комітету [3].

На додаток до спеціальних договірних контрольних органів, комітетів, існують універсальні органи забезпечення дотримання прав людини, які не належать до конкретних договорів. Зокрема, сюди належить Рада ООН з прав людини (Human Rights Council). До складу Ради входять представники 47 держав-членів ООН, які обираються Генеральною Асамблеєю на періодичній основі. Отже, його члени є незалежними експертами, а пов'язані виключно вказівками відповідних держав. Відповідно, Рада з прав людини є суто політичним органом. До обов'язків зазначеного органу входить розгляд грубих та систематичних порушень прав людини шляхом винесення рекомендацій. Зі створенням Ради з прав людини було також запроваджено механізм Універсального періодичного огляду (Universal Periodic Review, UPR) [7]. З його допомогою держави можуть контролювати одна одну у контексті виконання ними прийнятих на себе зобов'язань у галузі прав

людини. При цьому існує можливість створення умов для маніпуляцій під час проведення перевірки, наприклад, коли впливові держави спонукають дружні держави-союзники та квазі-неурядові міжнародні організації щодо позитивної оцінки їхньої національної практики у сфері захисту прав людини. Універсальний періодичний огляд завішається заключною доповіддю, що містить оцінку ситуації в галузі прав людини та рекомендації. Німеччина востаннє перевірялася у 2018 році та отримала рекомендації щодо расизму та хейтспічу [8].

Як суб'єкт міжнародних відносин у цілому і міжнародної системи захисту прав людини – зокрема, Україна повинна керуватися засадами, що ґрунтуються на дотриманні норм і принципів міжнародного права, закріплених у Статуті ООН, Міжнародному біллі прав людини, Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, Гельсінському Заключному акті, Паризькій хартії для нової Європи та інших документах ООН, ОБСЄ та Ради Європи. У Декларації про державний суверенітет України в розділі X «Міжнародні відносини» зафіксовано, що Україна визнає перевагу загальнолюдських цінностей над класовими, пріоритет загальновизнаних норм міжнародного права перед нормами внутрішньодержавного права [5], а отже – Україна визнала пріоритет таких цінностей, як права людини, демократія і верховенство права, мир і безпека у світі, економічна свобода і відповідальність держав, єдність і цілісність світу [6].

Таким чином, підбиваючи підсумки досліджуваного питання, варто акцентувати увагу на тому, що у контексті забезпечення та реалізації механізму захисту прав людини доцільно зазначити не лише стосовно національних засобів, але й ступенем та рівнем інтегрованості держави до глобалізаційного простору, регіональної інтеграції. Так, ООН виступає системоутворюючим, потужним «двигуном» щодо забезпечення та дотримання прав людини. Розроблена система основних та допоміжних органів під егідою зазначеної організації зумовлює цілеспрямований та комплексний характер захисту прав людини, включає розгалужену інституційну систему по реалізації принципів, передбачених в Статуті ООН. Окремо слід акцентувати увагу на обов'язковості та доцільності вітчизняної правої думки та системи законодавства в цілому по імплементації та врахуванню імперативних норм міжнародного права щодо прогресивних та системних змін на шляху до повноцінної європейської інтеграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 14.11.2022).

2. Вітковська А.Т. Міжнародні організаційно-правові механізми захисту прав людини. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2010. Випуск 88. Частина 1. С. 111-113.
3. Шуміло І.А. Міжнародна система захисту прав людини, розділ 2. навч. посіб. МОН України. Київ. Вид. «ФОРМ Голембовська О.О.». 2018. АС. 16.
4. Vienna Declaration and programme of action 12 July 1993, A/CONF.157/23. <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g93/142/33/pdf/g9314233.pdf>
5. Декларація про державний суверенітет України / Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи / Упоряд. Ю.К. Качуренко. 2-е вид. Київ: Юрінформ, 1992. С. 7 -12.
6. Космина Я. Розділ 18. Україна в системі міжнародних відносин // Політологія / За наук. ред. А. Колодій. К.: Ельга, Ніка-Центр, 2003. С. 557.
7. Рада ООН з прав людини, Basic Facts about UPR. URL: <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/UPR/Pages/BasicFacts.aspx> (дата звернення: 14.11.2022).
8. Рада ООН з прав людини, Report on the Universal Periodic Review of Germany, 11.7.2018 (UN Doc. A/HRC/39/9).

Старовойт Аліна Олексіївна,

здобувачка ступеня вищої освіти
бакалавра ННПП Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Чижов Денис Анатолійович,

професор кафедри конституційного права
ННПП НАВС, доктор юридичних наук,
доцент

ВПЛИВ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА НА РОЗВИТОК КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

В сучасних умовах глобалізації та інтеграційних процесів Україна, як держава з європейськими цінностями, активно долучається до міжнародних стандартів у сфері прав людини. Одним із ключових напрямів цього процесу є гармонізація національного законодавства з міжнародним правом, зокрема в галузі захисту конституційних прав людини. Міжнародне право стало одним із важливих стимулів для розвитку української правової системи, посилення гарантій прав людини і приведення їх у відповідність до європейських та міжнародних